

İşletmelerde Güncel Etik Yaklaşımlar

Editör

Fatih ELİBOL

Birinci Baskı

2022 – İstanbul

İşletmelerde Güncel Etik Yaklaşımlar

Editör

Fatih ELİBOL

Yazarlar

Fatih ELİBOL; Hanifi KARAÇINAR; Hıdır POLAT; İbrahim ÇİDEM; Meryem SERDAR;
Nazmiye Esra CANBEK; Fikret SÖZBİLİR; Murat SEYFİ; Sümeyye KUŞAKCI

ISBN: 978-625-6968-40-0

1. Baskı: Kriter Yayınevi 2022 / İstanbul

Yayınevi Sertifika No: 45353

Anahtar Kelimeler: İşletme, etik, iş ahlakı

Birinci Baskı, 198 s. 16 cm x 23,5 cm

Kaynaklar var, Dizin yok.

Kapak Tasarımı: Ahmet Baran

Mizanpaj: Kriter Yayınevi

Baskı: Çözüm Baskı Merkezi Ticaret Limited şirketi

Emniyetevleri Mahallesi Güvercin Sokak No:7/1 Kağıthane / İstanbul

Matbaa Sertifika No: 49099

© Kriter Yayınevi

Kriter Basım Yayın Dağıtım Film Müzik Reklamcılık Yapım Sanayi ve Tic. ve Ltd. şti. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

İletişim:

Kriter Yayınevi

Hobyar Mah. Cağaloğlu Yokuşu Sok. Fevzi Bey Han No: 21 Kat: 2 No: 5

Fatih / İstanbul

Tel: 0 212 527 31 89

info@kriter yayinevi.com

www.kriter yayinevi.com

Kitapta yer alan içerikler ile ilgili her türlü yasal sorumluluk, yazar veya yazarlarına aittir.

ÖNSÖZ

İşletmeler kârlılık ve satışların arttırılması gibi temel amaçlarına ulaşmak için faaliyetler yürütmektedirler. Bu temel amaçların yanı sıra toplumsal ve çevresel beklentilere de uygun bir şekilde mal ve hizmetleri nihai tüketicilerle buluşturmaktadırlar. İşletmeler daha fazla müşteri ile uzun vadeli bir ilişki kurmak isterken, tüketiciler ise kendilerini aldatmayan ve adil şartlarda rekabet eden işletmelerle yol arkadaşlığı yapmayı istemektedirler.

Gelişen kitle iletişim araçları, internet ve sosyal medya platformları ile bilginin hızlı ve yaygın bir şekilde dağılabildiği günümüz pazar ortamında toplumun büyük kısmı işletmelerin tüm faaliyetlerinde olduğu gibi etik standartlara uygun olan ve olmayan uygulamalarından da haberdar olabilmektedir. Bu noktada uzun vadede rekabet avantajı sağlayacak müşteri bağlılığı, işletmelerin ne ölçüde etik standartlara içerisinde kaldıkları ve etik standartları tüm fonksiyonlarında ne ölçüde tatbik edebildikleri ile doğrudan bağlantılıdır. Tüketici, toplum ve diğer tüm çıkar grupları tarafından yakından takip edilebilen etik dışı uygulamalar, kısa vadede bazı işletme amaçlarına ulaşmada başarı getirirse de uzun vadede işletme itibarı, marka imajı ve konumuyla ilgili büyük olumsuzlukları beraberinde getirecektir.

Diğer yandan Covid-19 salgını ve Ukrayna-Rusya savaşı sürecinde belirli ürünler ve sektörlerde bazı işletmelerin etik dışı uygulamaları, etik konusunun tüketici ve toplum refahını nasıl derinden ve olumsuz etkileyebildiğini de göstermektedir. Bu bakımdan günümüzde işletmelerde etik önemini koruyan ve tartışılan bir konu olarak güncelliğini korumaktadır.

Günümüz işletme anlayışı kâr odaklı olmayı geri plana iterek, sosyal sorumlu olmayı, çevresel olmayı, iyi bir vatandaş olmayı öncelemektedir. Sahip olunabilecek tüm sıfatların temelinde etik olmak bulunmaktadır. Alanın uzmanları tarafından kaleme alınan farklı bölümler bu temele işaret etmekte ve büyük bir bilgi birikimi sunmaktadır. Bireylerin alışveriş sürecinde en fazla üzerinde durdukları kavramlardan biri olan fiyatlandırma sürecinde etik çerçevenin nasıl olması gerektiğine dair sorgulamayla başlayan kitapta, karar verme sürecinde etiğin rolüne, işletmeleri ete kemiğe büründüren iç paydaşların (çalışanların)

süreçlerini yürüten insan kaynakları yönetimde etik tavra, dijitalleşme ile değişen çevresel ve toplumsal sorumlulukların bir karşılığı olarak beliren kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerinde etik çerçeveye, şeffaf işletme anlayışında önemli bir durak olan muhasebe sürecinde etik hareket tarzına, günümüzde bizleri çepeçevre saran reklamlarda etik çerçevesinde sorunların ele alınmasına, örgütsel bir kültürün parçası olarak etik yapının önemine, örgütler için her an kapıda yıkıcı etkisiyle bekleyen kriz süreçlerinde etik duruşun önemine ve İslam ahlaki çerçevesinde iş etiği kavramıyla ilgili yaklaşımlara odaklanılmaktadır.

Nihayet ortaya çıkan bu eserin oluşturulmasında sundukları muazzam katkılardan ve gösterdikleri anlayıştan dolayı tüm araştırmacılara teşekkürü bir borç bilirim.

Dr. Öğr. Üyesi Fatih ELİBOL
TOKAT, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ..... v

BİRİNCİ BÖLÜM FİYATLANDIRMA VE ETİK Fatih ELİBOL

1. GİRİŞ.....	1
2. FİYATLANDIRMA.....	2
3. FİYATLANDIRMA KARARLARI.....	3
3.1. Fiyatlandırma Amaçları.....	3
3.2. Fiyatlandırmaya Etki Eden Faktörler	4
3.3. Fiyatlandırma Yaklaşımları	6
3.4. Fiyatlandırma ve Kalite İlişkisi	7
4. FİYATLANDIRMA VE ETİK	8
4.1. Rekabet Engelleme Fiyatlandırma	10
4.2. Tüketiciye Yönelik Etik Dışı Fiyatlandırma	16
4.2.1. Aşırı Fiyatlama (Fahiş Fiyatlama).....	16
4.2.2. Raf ve Kasa Fiyatı Uyumsuzluğu	18
4.2.3. İndirimli Fiyatlandırma ve Aldatıcı Referans Fiyatlandırma.....	18
4.2.4. İndirimli Fiyat Reklamları	19
4.2.5. Kusurağlı Fiyatlama	20
4.2.6. Fiyat Farklılaştırma.....	20
4.2.7. Birim Fiyatlandırma.....	21
4.2.8. Karaborsacılık.....	21
5. SONUÇ	22
KAYNAKLAR	23

İKİNCİ BÖLÜM ETİK VE KARAR VERME Hanifi KARAÇINAR

1. GİRİŞ.....	29
2. ETİK	30
3. KARAR VERME	31
4. ETİK KARAR VERME	32
4.1. Etik Karar Verme İlkeleri	33

4.2. Etik Karar Vermeyi Etkileyen Faktörler.....	34
4.3. Etik Karar Verme Teorileri.....	35
4.4. Etik Karar Verme Modelleri.....	35
4.4.1. Kohlberg'in Bilişsel Ahlaki Gelişim Modeli.....	36
4.4.2. Reamer'in Etik Karar Verme Modeli	37
4.4.3. Rest'in Etik Karar Verme Modeli	37
4.4.4. Congress'in Etik Karar Verme Modeli.....	37
4.4.5. Dolgoff, Loewenberg ve Harrington'un Etik Karar Verme Modeli ..	38
4.4.6. Chenoweth ve McAuliffe'nin Etik Karar Verme Modeli	38
4.4.7. Ferrell ve Greshman'in Etik Karar Verme Modeli	39
4.4.8. Hunt ve Vitell'in Etik Karar Verme Modeli.....	39
4.4.9. Thomas Jones'un Etik Karar Verme Modeli	39
4.4.10. Trevino'nun Etik Karar Verme Modeli	40
4.3.11. Cavanagh'in Etik Karar Verme Modeli.....	40
5. SONUÇ.....	40
KAYNAKLAR	42

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNDE ETİK
Hanifi KARAÇINAR

1. GİRİŞ.....	47
2. İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ	48
3. ETİK	49
4. İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNDE ETİK.....	50
4.1. İnsan Kaynakları Planlama Sürecinde Etik	51
4.2. İnsan Kaynağını Bulma, Seçme ve Yerleştirme Sürecinde Etik.....	53
4.3. Eğitim ve Geliştirme Sürecinde Etik	55
4.4. Kariyer Yönetimi Sürecinde Etik	56
4.5. Performans Değerlendirme Sürecinde Etik	58
4.6. Ücret Yönetiminde Etik.....	59
4.7. İnsan Kaynağını Koruma Sürecinde Etik	60
5. SONUÇ.....	61
KAYNAKLAR	63

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ETİK VE DİJİTALLEŞME EKSENİNDE KURUMSAL SOSYAL
SORUMLULUK

Hıdır POLAT

1. GİRİŞ.....	69
2. KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUĞUN TARİHSEL SEYRİ	70
3. ANA HATLARIYLA KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK	73
4. KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK VE DİJİTALLEŞME	80
4.1. Dijital Sosyal Sorumluluk	82
5. İŞ ETİĞİ VE KURUMSAL/DİJİTAL SOSYAL SORUMLULUK	85
6. SONUÇ	87
KAYNAKLAR	89

BEŞİNCİ BÖLÜM
MUHASEBE VE ETİK

İbrahim ÇİDEM

1. GİRİŞ.....	95
2. MUHASEBE KAVRAMI VE MUHASEBENİN FONKSİYONLARI.....	95
2.1. Kaydetme	96
2.2. Sınıflandırma	96
2.3. Özetleme ve Raporlama	96
2.4. Analiz ve Yorum	97
2.5. Bilgi Verme	97
3. MUHASEBE BİLGİLERİNİN KULLANICILARI.....	97
4. MUHASEBE VE ETİK.....	99
5. MUHASEBE MESLEK ETİĞİNE İLİŞKİN DÜZENLEMELER	100
5.1. Uluslararası Düzenlemeler	101
5.1.1. Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC)	101
5.1.2. Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü (AICPA)....	102
5.1.3. Yönetim Muhasebecileri Enstitüsü (IMA)	102
5.2. Ulusal Düzenlemeler	103
5.2.1. Serbest Muhasebeci Mali Müşavir ve Yeminli Mali Müşavirlerin Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik	103
5.2.2. Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği	104

5.2.3. Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Meslek Ahlak Kuralları ile İlgili Mecburi Meslek Kararı.....	104
5.2.4. Serbest Muhasebeciler, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirlerin Mesleki Faaliyetlerinde Uyacakları Etik İlkeler Hakkında Yönetmelik	105
6. SONUÇ	107
KAYNAKLAR	108

ALTINCI BÖLÜM
REKLAM ve ETİK: TEMEL SORUNLAR
Meryem SERDAR

1. GİRİŞ.....	111
2. REKLAM KAVRAMI.....	112
3. REKLAM TARİHİ.....	113
4. REKLAM MECRALARI	114
4.1. Televizyon Reklamları	114
4.2. Gazete ve Dergi Reklamı.....	115
4.3. Radyo Reklamı	116
4.4. Açık Hava Reklamları	116
4.5. İnternet Reklamları.....	116
5. REKLAMDA ETİK/AHLAKİ SORUNLAR	118
5.1. Etik/Ahlak Kavramı.....	118
5.1.1.Reklam Etiği.....	118
5.2. Reklamda Temel Ahlaki Sorunlar	119
5.2.1. Aldatıcı Reklamlar.....	119
5.2.2. Cinsel İçerikli Reklamlar.....	120
5.2.3. Çocuklarla İlgili Reklamlar	120
5.2.4. Tüketim Boyutuyla Reklamlar	121
5.2.5. Özel Günlere Ait Reklamlar	122
5.2.6. Zararlı Ürünlerin Reklamı	122
5.2.7. Mahremiyet Boyutuyla Reklamlar	123
5.2.8. Tüketici Verilerine Erişim.....	123
6. REKLAM DENETİMİ	123
7. SONUÇ.....	124
KAYNAKLAR	125

YEDİNCİ BÖLÜM
ÖRGÜTLERDE ETİK İKLİM
Nazmiye Esra CANBEK, Fikret SÖZBİLİR

1. GİRİŞ.....	127
2. ETİK İKLİM	128
2.1. Etik Kavramı	128
2.2. Etik Teorileri	130
2.2.1. Teleolojik Etik Teorisi.....	130
2.2.2. Deontolojik Etik Teorisi	131
2.2.3. Erdem Etiği.....	131
2.3. Etik İklim Kavramı.....	131
2.3.1. Etik İklim Boyutları.....	133
3. SONUÇ	135
KAYNAKLAR	137

SEKİZİNCİ BÖLÜM
HALKLA İLİŞKİLER VE ETİK BELL POTTINGER ÖRNEK OLAY
İNCELEMESİ
Murat SEYFİ

1. GİRİŞ.....	139
2. ETİK KAVRAMI.....	140
3. KURUMSAL ETİK.....	143
4. HALKLA İLİŞKİLERDE ETİK KONUSUNUN ÖNEMİNİN ARTMASI.....	144
5. BELL POTİNGER HALKLA İLİŞKİLER FİRMASININ ETİK YOLCULUĞU	146
6. BELL POTİNGER'İN GÜNEY AFRİKA SKANDALI.....	147
7. SONUÇ	151
KAYNAKLAR	153

DOKUZUNCU BÖLÜM
İSLAM İŞ AHLÂKI ALAN YAZINI: SİSTEMATİK BİR DERLEME
Sümeyye KUŞAKCI

1. GİRİŞ.....	155
1.1. İş Etiği	156
1.2. İslam İş Ahlâkı	157
1.3. İş Ahlâkının Tarihi Seyri.....	159

1.4. Araştırmanın Arka Planı.....	159
1.5. Araştırmanın Amacı ve Soruları.....	160
2. YÖNTEM.....	161
2.1. Sistematik Derleme	161
3. BULGULAR	164
3.1. Başlık ve Anahtar Kelimelerde En Çok Yer Alan İfadeler	166
3.2. Makalelerin Yıllara Göre Dağılımı	168
3.3. Makalelerin Tematik Alanlara Göre Dağılımı.....	169
3.4. Makalelerin Yazar Sayısına Göre Dağılımı.....	169
3.5. Makalelerin Dergilere Dağılımı	170
3.6. Makalelerin Kullanılan Yönteme Göre Dağılımı	172
3.7. Makalelerin İncelenen Değişkenlerine Göre Dağılımı	172
3.8. Makalelerin Araştırmanın Yürütüldüğü Ülkeye Göre Dağılımı	173
4. DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER	174
KAYNAKLAR	177

DOKUZUNCU BÖLÜM

İSLAM İŞ AHLÂKI ALAN YAZINI: SİSTEMATİK BİR DERLEME

Sümeyye KUŞAKCI*

1. GİRİŞ

Ahlâk insan davranışlarına rehberlik edecek ilkelerle, diğer bir deyişle bir ömrü nasıl yaşamak gerektiğiyle ilgilenir. İşte bu sebeple “insanlar, ilk medeniyetlerin kuruluşundan beri, kendi hareketlerinin değerlendirilmesi temeline dayanan ahlâk ile uğraştılar” (Topçu, 2022).

Ahlâk Arapça’da “seciye, tabiat, huy” gibi mânalara gelen *hulk* veya *huluk* kelimesinin çoğuludur. Sözlüklerde çoğunlukla insanın fizik yapısı için *halk*, mânevî yapısı için *hulk* kelimelerinin kullanıldığı kaydedilir” (Çağrı, 1989). Bu tanım doğrultusunda denebilir ki ahlâk insanın insan olma çabasının bir tezahürüdür. “İnsan, tabii güdülerini bir yüksek değerler setine göre disipline eder ve yönetirken, ilgilerini ben merkezlikten diğerkâmlığa doğru genişletirken ahlâki davranışlar sergiliyor demektir” (Orman, 2009).

Türkçe’de son yıllarda ahlâk yerine etik kavramı da kullanılmaktadır. Etik “karakter, davranış, tutum, gelenek” anlamlarına gelen *ethos* kökünden türetilmiştir. Etik, bir toplumun kendine has değer yargılarıyla o toplumu yönlendiren kurallar bütünüdür. Kısaca iyi-kötü/doğru-yanlış ilişkisi bir davranış setidir (Bektaş, 2016). Velasquez’e (2011) göre etik, ahlâki kararlarda yer alan yargılarla ilgilidir; bu normatif yargılar bir şeyin doğru ya da yanlış olduğunu belirtir ya da ima eder. Böylece aktörler bir eylemde bulunup bulunmamları gerektiğine ilişkin karar verebilirler.

Pek çok araştırmacı ahlâk ve etik arasındaki farklara işaret etmektedir. Bize göre etiğin iki yönlü bir anlamı vardır. Etik bir yandan “ahlâki açıdan neyin iyi neyin kötü olduğuna dair fikirlere dayanan davranış kurallarını” içerir. Öte yandan “ahlâki olarak doğru veya yanlış olanla ilgilenen bir çalışma alanı veya bir felsefe

* Dr. Öğretim Üyesi, İbni Haldun Üniversitesi, Yönetim Bilimleri Fakültesi İşletme Bölümü, sümeyye.kusakci@hu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9493-2591

dalıdır". İlginçtir ki etiğin İslam medeniyetindeki karşılığı ahlâktır ve her iki boyutu da mükemmel bir şekilde kapsar¹.

Klasik dönem dünya medeniyetleri, ekonomik çabalar ve yönetişim dâhil her türlü insan faaliyetini etiğin bir parçası olarak kabul ederdi. Öyle ki, Antik Yunan'da etik üç ana kategori altında incelendi: etik veya özyönetim anlamına gelen *éthique*, ekonomi veya ev işlerini ifade eden *économie* ve siyaset veya kamu yönetimini işaret eden *politique*. Benzer bir sınıflandırma İslam medeniyetinde de uzun çağlar boyunca hâkim olmuştur. Ahlâk, *ilm-i ahlâk* (ahlâk), *ilm-i tedbîr-i menzil* (iktisat) ve *ilm-i tedbîr-i medine*'nin (siyaset) kaynağı kabul edilmiştir.

Ancak, Batı Aydınlanmasının neden olduğu pozitivism ve pragmatizm ile kol kola gelişen modern anlayış, etiği/ahlâkı gündelik hayatın dışına itmiştir. Örneğin; modern bir bilim olarak ekonomi ne ahlâki ne de ahlâksız olarak kabul edilir, ekonomi olsa olsa ahlâk dışı/ötesi bir disiplindir. Oysa Orman'ın da (2009) vurguladığı gibi her türlü insani faaliyet ahlâk ile ilişkilendirilebilir, iktisadi faaliyet de buna dâhildir.

20. yüzyılın ortalarında Milton Friedman ve Keith Davis arasında gelişen tartışma yeni bir dönemin fitilini ateşlemiştir. Bir yanda işletmenin birincil ve tek sorumluluğunun kârlılık olduğunu iddia eden yaklaşım, diğer yanda tıpkı bir vatandaş gibi sosyal sorumlulukları olan bir işletme anlayışı yer almaktadır. Bu sosyal sorumluluklar işletmeyi hukuka uygun davranmanın ötesine geçmeye, uygulamalarının ahlâkiliğini sorgulamaya itmiştir. Tam bu noktada iş etiği kavramı adeta küllerinden doğarak literatüre giriş yapmıştır.

1.1. İş Etiği

İş etiği, ilk bakışta iş dünyası ve etiğin etkileşimi olarak karşımıza çıkar (De George, 1999 akt. Joyner and Payne, 2002). Nash'e (1993, akt. Upadhyay and Singh, 2009) göre iş dünyasında ahlâkın müdahil olması gereken seçimler kaçınılmazdır. Yöneticiler 3 farklı türde kararlar vermek zorundadır. Birincisi yasa ile belirlenmiş hususlara ilişkin kararlardır. İkinci grup kararlar hukukun etki alanı dışındaki ekonomik ve sosyal meselelerle ilgili seçimlerdir ki genellikle "gri alanlar" olarak isimlendirilirler. En son olarak da kişisel çıkar ile şirketin/paydaşlarının çıkarları arasındaki seçimlere ilişkin kararlar gelir. Görüldüğü üzere her bir karar türünde ahlâk denkleme girmek durumundadır.

¹ Kanaatimizce, tarihsel bir perspektifle değerlendirildiğinde Etik ve Ahlâk kavramları birbirine denk gelmektedir. Türkçe alan yazınında bilinçli bir tercihle Ahlâk yerine Etik kavramını kullanan çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmada, metnin Türkçe kaleme alınması ve okuyucu açısından daha anlaşılır olması sebepleriyle Ahlâk kavramı tercih edilmiştir.

Takala (1998) iş ahlâkını iki boyutta tarif eder: uygulamalı ve normatif iş ahlâkı. Uygulamalı iş ahlâkı, iş yaşamına ilişkin ahlâki kuralları belirlemeye çalışırken, normatif iş ahlâkı daha insani bir iş hayatı için nelerin değiştirilmesi/geliştirilmesi gerektiği hususunda kafa yorar.

İş ahlâkı, iş yaşamındaki yasaları, paydaş ilişkilerini, sosyal sorumluluk ilkelerini kapsar. İşletmenin adaletli bir çizgi tutturarak tüm paydaşlar tarafından olumlu değerlendirilecek işler yapmasını dikte eder (Blanchard, 2002). Özgener'e (2020) göre iş ahlâkı "bütün ekonomik faaliyetlerde dürüstlük, güven, saygı ve hakça davranmayı ilke edinmek ve çevreyle temas halinde bulunurken aynı çevreyi paylaşan topluma destek olmaktır".

Literatürde iş etiğine ilişkin pek çok tanım bulmak mümkündür. Her bir araştırmacının kendi gözlem ve tecrübesi doğrultusunda geliştirdiği bu tanımlar iş etiğinin farklı boyutlarına vurgu yapmakta, böylece birbirini tamamlar gözükmektedir. Ahlâk ve iş etkileşiminde gözden kaçırıldığını düşündüğümüz en önemli nokta ise şudur: İş dünyasına ait özel bir ahlâk yoktur. İş ahlâkı ya da iş dünyasında karşılaşılan ahlâki sorunlar genel ahlâki sorunlardan ayrı bir yöntemle ele alınamazlar (Arslan, 2012).

Şüphe yok ki; iş etiği 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren popüler bir sosyal ve akademik konu haline gelmiştir. Michalos (2008) küreselleşme ile birlikte pervasızca kendine hizmet eden kurumsal büyümenin, iş etiğine ilişkin akademik ve akademik olmayan literatürün gelişimi ile eş zamanlı gerçekleşmesinin dikkat çekiciliğine vurgu yapar. Aslında, sadece iş etiği etrafında dönen tartışmalar değil, bu konuya değinen literatür de insanlık tarihi kadar eskidir. Bu metinlerde hem normatif ilkelere hem uygulamalı ahlâk örneklerine rastlamak mümkündür (Kuşakci and Busatlic, 2017). Ayrıca ahlâki prensiplerden ayrılmanın olumsuz sonuçları da vurgulanmaktadır. Örneğin Antik Yunan tarihçisi Polybius, -etkileyici bir ifade ile- Kartaca'nın kazanç getiren hiçbir şeyin utanç verici görülmediği bir yer haline gelmesi nedeniyle düştüğünü söyler (Ciulla, 2011).

İş ahlâkı bugün çalışma ve meslek ahlâkını da içeren kapsamlı bir disiplin haline gelmiştir. Çalışma ahlâkı bir toplumda genel olarak işe ve çalışmaya karşı geliştirilen tutumdur. Meslek ahlâkı ise belirli bir meslek grubunun uyması beklenen ahlâki prensiplere ilişkindir (Arslan, 2012).

1.2. İslam İş Ahlâkı

Kapitalist ve seküler söylemin hâkim olduğu bir çağda yaşadığımızı şüphe yok. Ancak dinlerin, pek çok boyutuyla iş hayatı ve iş hayatındaki ahlâki davranışla yakından ilintili oldukları da yadsınamaz bir gerçek. Dikkatle

incelenirse birçok iş adamının davranışlarında ve tutumlarında, görüldüğünden çok daha fazla dini arka planından etkilendiği gözlemlenebilir (Green, 1999).

Dinlerin iş ahlâkı üzerindeki etkisini tartışan ilk sosyal bilimci Max Weber'dir (Arslan, 2012). Weber Protestan anlayışın kapitalizmin ortaya çıkması ve gelişmesi üzerindeki olumlu etkisini ortaya koymuştur. Sonraki dönemlerde Hristiyanlık ve Yahudilik öğretileri genelde işletme, özelde iş ahlâkı literatüründe yoğun ve sistematik olarak tartışılırken, İslam'ı referans noktası olarak kabul eden çalışmalar bir elin parmaklarını geçmemiştir (Ali, 2021).

Tevhid prensibinden beslenen İslam, ahlâk problemi için de bütüncül bir yaklaşım geliştirmiştir. Jamal Uddin'in (2003) belirttiği gibi, "ahlâk, bir Müslümanın hayatının tüm yönlerini yönetir". Bunun nedeni, İslam inancında Allah'ın her yerde olması ve kişiye şah damarından daha yakın olmasıdır. Bunun bir diğer yansıması iktisadi hayatta kendini gösterir. İslam'da ahlâk ekonomiye hâkimdir, ekonomi ahlâka yöne vermez (Naqvi, 1981 akt. Dsouli et al., 2012).

Müslümanlar ahlâk sistemlerini Kuran ve Sünneti esas alarak oluşturmuşlardır. "Ölçtüğünüzde ölçmeyi tam yapın, doğru terazi ile tartın. Bu daha hayırlı, sonuç bakımından daha güzeldir" (Kuran 17:35) ayeti Kuran'ın ticarete dürüstlüğü salık veren pek çok ayetinden sadece biridir. Öte yandan Müslümanlar tarafından en güzel örnek (Kuran 33:21) olarak kabul edilen İslam peygamberi Hz. Muhammed geçimini ticaretle sağlamıştır. Medine'ye hicretin hemen akabinde ilk olarak pazar yerini ve kurallarını belirlemiştir.

İslam'ın öncelikli hedefi materyalist kazanç değildir, aksine İslam manevi tekâmüle odaklanmaktadır. Kardeşliği ve sosyo-ekonomik adaleti vurgulayan İslam tüm insanların hem maddi hem de manevi ihtiyaçlarının dengeli bir şekilde karşılanması gerektiğini savunur (Chapra, 1992 akt. Rice, 1999). Beekun'a (1996) göre İslam iş ahlâkının temel prensipleri şunlardır: Tevhit, muvazene, özgür irade, sorumluluk ve ihsan.

İslam'da iş ahlâkı, piyasada genel olarak kabul edilen kuralların ötesinde ölçütler belirlediği için daha geniş bir kapsama sahiptir. "İslam geleneği ve düşüncesi doğru davranışların altını çizirken, aynı zamanda bir eylemin doğru ya da yanlış olup olmadığına karar vermenin ölçütü olarak topluma sağladığı yarara vurgu yapar. Birey ve içinde bulunduğu toplum arasındaki bağlantı, kişisel çıkarın toplumun çıkarı ile uyumlu olmaya çalıştığı ahlâki sorumlulukta kendini gösterir. Güzel ahlâk sürdürülebilir bir ekonomi ve sosyal ideallere ulaşmak için bir ön şarttır" (Ali, 2021).

1.3. İş Ahlâkının Tarihi Seyri

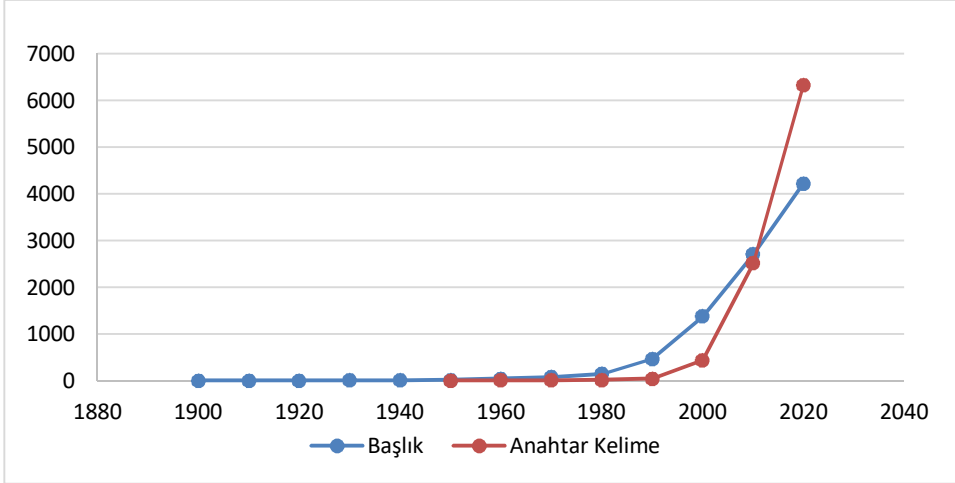
İş ahlâkının tarihi seyrini görmek için antik çağlara kadar dönmemiz gerekebilir. İşletmecilik ve ticari faaliyetler antik Yunan'da ve Roma'da pek de iyi gözle bakılan meşguliyetler değildi. Ticaretin doğasında olduğu kabul edilen para kazanma hissi aşılanırdı. Semavi dinlerle birlikte bu bakış açısı kısmen değişmeye başladı. Yahudilikte servet kişinin çalışması dolayısıyla Tanrı'nın bir onayı ve lütfu olarak görülüyordu. Öte yandan kilise ticari faaliyeti yasaklamamış ancak para kazanma hırsına ve bu hırstan kaynaklanan faiz alımına karşı çıkmıştı. Bu yasak uzun yıllar kilise ile finans dünyası arasında bir gerginliğe sebep oldu. Protestanlık bu gerginliği ortadan kaldırarak kapitalizmin doğuşuna yol verdi. İslam coğrafyasında ise faiz yasağı olmakla beraber ticari faaliyetler her zaman desteklendi. Şöyle ki; tüccarlar İslam'ın Orta Asya, Uzak Doğu, Hindistan, Anadolu ve Doğu Avrupa'da yayılmasının öncülleri olmuşlardı (Arslan, 2012).

19. yüzyılla birlikte sanayileşme hız kazanmış ve dünya yeni bir yöne evrilmişti. Daha önce evlerde ve küçük ölçekli işletmelerde organize edilen üretim, fabrikalara taşınıyordu. 1900-1920 yılları arasında iş dünyası tabiri caizse ahlâkı yeniden keşfediyordu. Kıta Avrupası'nda daha çok politik ekonomi üzerinden sistem tartışmaları yapılırken, Amerika'da somut ve uygulamalı ahlâkın alanına giren sorunlar öne çıkıyordu. 1920'lere geldiğimizde profesyonel meslekler ortaya çıktıkça meslek ahlâkı gündeme geliyordu. Bu hem doktorluk, öğretmenlik gibi meslekler için hem de şirket sahipliğinden ayrışan yöneticilik mesleği için geçerli idi. Avrupa'da felsefe ve ilahiyattan beslenen iş ahlâkı düşüncesi, Amerika'da farklı bir rota izliyordu. 1950'lerden sonra gittikçe karmaşıklaşan iş dünyası iş ahlâkına her zamankinden daha çok ihtiyaç duyuyor gibiydi. Üniversite programlarında iş ahlâkı dersleri yerini almaya başladı. 1970'lerle birlikte şirketlerin toplumsal vazifeleri olması gerektiği fikri güç kazandı. Paydaş yönetimi ve kurumsal sosyal sorumluluk kavramları hem uygulayıcıların hem de teorisyenlerin dikkatini çekti. Bütün bu gelişmelere rağmen, ancak 2000'lere geldiğimizde sistematik ve bütüncül bir iş ahlâkı disiplininin söz etmek mümkün oldu (Bektaş, 2016; McMahon, 1999).

1.4. Araştırmanın Arka Planı

Online veri tabanları üzerinde iş ahlâkı ("*business ethics*"), çalışma ahlâkı ("*work ethics*") ve meslek ahlâkı ("*professional ethics*") kavramları kullanılarak yapılan ön taramada bu kavramların başlığında yer aldığı 21.262 makaleye ulaşılmıştır. Aynı kavramların anahtar kelime olarak belirlendiği çalışmaların sayısı ise 96.494 olarak tespit edilmiştir. En eskisi 1887 yılında yayımlanmış olan bu makalelerin sırası ile 4.213 ve 7.148 tanesi WoS ya da Scopus'ta

indekslenmektedir. Belirtilen bu çalışmaların yıllara göre dağılımı Şekil 1’de gösterilmektedir. Grafik detaylı incelendiğinde görülecektir ki iş ahlâkı alanındaki çalışmalar 1980’lerden sonra ivme kazanmış ve yayınların yarısından fazlası son 10 yılda yapılmıştır.

Şekil 1. İş Ahlâkı alanında üst düzey akademik dergilerde yayımlanan makalelerin yıllara göre dağılımı

Aynı ön tarama İslam iş ahlâkı (“*Islamic business ethics*”), İslam çalışma ahlâkı (“*Islamic work ethics*”) ve İslam meslek ahlâkı (“*Islamic professional ethics*”) kavramları kullanılarak tekrarlandığında sıralanan kavramların başlığında yer aldığı 707 makaleye ulaşılmıştır. Aynı kavramların anahtar kelime olarak belirlendiği çalışmaların sayısı ise 522 olarak tespit edilmiştir. En eskisi 1970 yılında yayımlanmış olan bu makalelerin sırası ile 108 ve 130 tanesi WoS ya da Scopus’ta indekslenmektedir. Bu sayılar yaklaşık olarak toplam yayınların sadece %2’sine tekabül etmektedir. Ayrıca İslam iş ahlâkı alanındaki yayınların neredeyse tamamı son 10 yılda yapılmıştır.

1.5. Araştırmanın Amacı ve Soruları

Önceki bölümlerde ifade edildiği gibi İş Ahlâkı alan yazını pek çok açıdan kendini geliştirmektedir. Hem içerik çeşitliliği hem kalite hem de sayısal büyüklük anlamında güçlü bir zemin oluşmuştur. Ne yazık ki; İslam iş ahlâkı alanındaki eserler için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Çalışmaların sayısı, kalitesi ve çeşitliliği oldukça sınırlı kalmıştır. İslami öğretinin genelde ahlâk, özeldir iş ahlâkı alanlarındaki zenginliği göz önüne alındığında bu sınırlılık dikkat çekicidir.

Bu çalışmanın amacı, İslam iş ahlâkı alanında yayımlanmış araştırmalara ilişkin bir sistematik derleme ve değerlendirme yapmaktır. Çalışma bir yönüyle alan yazınının sınırlılığını bilimsel bir düzlemde test edecek, diğer yandan da bundan sonraki çalışmalara yön verecektir. Bu sistematik derleme çalışmasında aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranmıştır:

1. İslam İş Ahlâkı alanında yapılan çalışmalarda başlıkta ve anahtar kelimelerde en çok hangi ifadeler yer almaktadır?
2. İslam İş Ahlâkı alanında yapılan çalışmaların yıllara göre dağılımı nasıldır?
3. İslam İş Ahlâkı alanında yapılan çalışmaların tematik alanlara dağılımı nasıldır?
4. İslam İş Ahlâkı alanında yapılan çalışmalar daha çok hangi dergilerde ve kaç yazarlı olarak yayımlanmıştır?
5. İslam İş Ahlâkı alanında yapılan çalışmalarda kullanılan yöntemler ve incelenen değişkenler nelerdir?
6. İslam İş Ahlâkı alanında yapılan çalışmalarda veriler hangi ülkelerden toplanmıştır?

Araştırma sorularına bilimsel standartlara uygun ve kapsamlı cevaplar verebilmek için, çalışmanın yöntemi olarak sistematik derleme seçilmiştir. İslam iş ahlâkı (“*Islamic business ethics*”), İslam çalışma ahlâkı (“*Islamic work ethics*”) ve İslam meslek ahlâkı (“*Islamic professional ethics*”) kavramları kullanılarak yapılan ön tarama sonuçlarına göre tespit edilen 130 çalışma sistematik derlemenin tanımlama, tarama, uygunluk ve dâhil etme aşamalarında elenmiş, kalan 68 çalışmanın araştırma kriterlerini karşıladığı görülmüştür.

Bundan sonraki kısımlarda önce çalışmanın yöntemine ilişkin detaylar verilecektir. Akabinde sırasıyla araştırma soruları cevaplanacak, en son olarak da tartışma ve öneriler ile çalışma sonuçlandırılacaktır.

2. YÖNTEM

2.1. Sistematik Derleme

Literatür taraması bilimsel çalışmanın olmazsa olmaz bir basamağıdır. Daha önce benzer konularda yapılmış araştırmalar incelenerek literatürdeki açığın bulunması, henüz cevaplanmamış soruların tespit edilmesi amaçlanır. Literatür taraması bir pusula gibi araştırmacıya yön verir.

Son yıllarda bilimsel çalışmalar araştırmacıların insani bir çabayla takip edemeyecekleri boyutlarda artış göstermiştir. Nefes almadan yeni yayınları okuyan bir araştırmanın bile alanına ilişkin tüm gelişmeleri yakalaması imkânsız görünmektedir. Sistematik derleme ve meta analiz ise bu sorunu çözmeyi, en azından hafifletmeyi amaçlamaktadır.

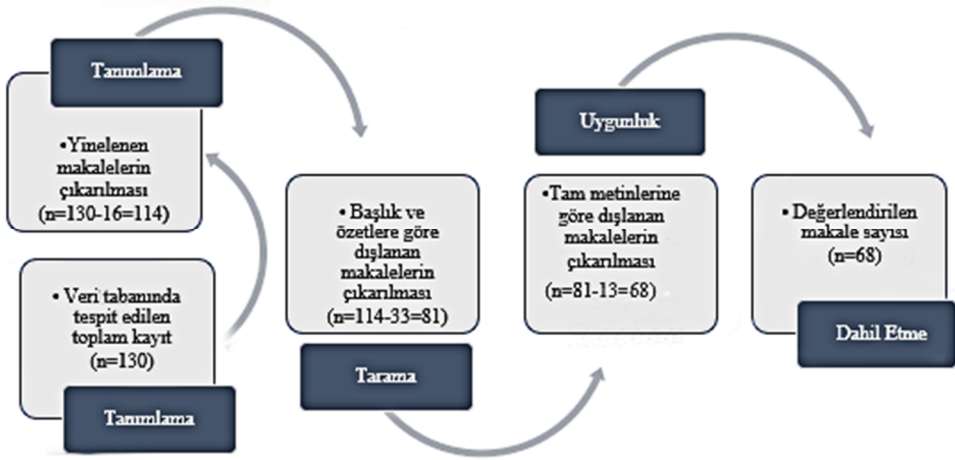
Sistematik derleme bir alanda “yayımlanmış tüm çalışmaların kapsamlı bir biçimde taranarak, çeşitli dâhil etme ve dışlama kriterleri kullanılarak ve araştırmaların kalitesi değerlendirilerek hangi çalışmaların derlemeye alınacağı belirlenmesi, derlemeye dâhil edilen araştırmalarda yer alan bulguların sentez edilmesidir” (Karaçam, 2013). Meta-analiz yöntemi ise farklı çalışma verilerinin birleştirilerek, tahminlerin nicel olarak bir araya getirilmesi ve tekrar analiz edilip değerlendirilmesidir. Sistematik derleme nitel bir araştırma yöntemidir, meta analizde ise nicel bir yaklaşım kullanılır. Sistematik derleme ve meta-analiz yardımı ile gelecekte araştırılması gereken konular, literatürdeki boşluklar ya da yetersizlik alanlarının belirlenmesi de sağlanmaktadır. “Sistematik derleme ve meta-analizler kanıt piramidinin en üst basamağında yer alır” (Çınar, 2021).

Araştırma sorularına bilimsel standartlara uygun ve kapsamlı cevaplar verebilmek için, çalışmanın yöntemi olarak sistematik derleme seçilmiştir. Tablo 1’de araştırma protokolüne ilişkin detaylar görülebilir. Derleme kapsamında taranan veri kaynakları, kapsama alınan yayın türü/türleri, taramanın odaklandığı tarih aralığı, arama alanları, dâhil etme ve hariç tutma kriterleri ve veri analizine ilişkin detaylar sıralanmıştır.

Tablo 1. Araştırma Protokolü

Araştırma Kriteri	Açıklama
Taranan Veri Tabanları	Taramalar en kapsamlı ve saygın veri tabanları olarak kabul edilen Scopus ve Web of Science'da gerçekleştirilmiştir.
Yayın Türü	Sadece hakemli dergiler dikkate alınmıştır.
Tarih Aralığı	İlgili alan yazını son on yıllarda geliştiği için herhangi bir kısıt belirlenmemiştir.
Arama Alanları	Arama alanı olarak başlık ve anahtar kelime seçilmiştir. Arama terimi olarak İslam iş ahlâkı (" <i>Islamic business ethics</i> "), İslam çalışma ahlâkı (" <i>Islamic work ethics</i> ") ve İslam meslek ahlâkı (" <i>Islamic professional ethics</i> ") kullanılmıştır. Arama 26 Kasım 2022 tarihinde gerçekleştirilmiştir.
Dâhil Etme Kriterleri	Nicel, nitel, kavramsal ayrımı yapılmadan tüm yöntem türleri kapsama dâhil edilmiştir. Çalışmanın iş ahlâkı ana teması etrafında incelenebilir ve işletme alt disiplinleri ile ilişkilendirilebilir olması beklenmiştir.
Hariç Tutma Kriterleri	Araştırmacının ana dili ve hâkim olduğu yabancı dillerde yazılmış olmaması Makalenin tam metin ulaşılabilir olması Çalışmanın ana temasının ahlâk ve ahlâk felsefesi olması Çalışmanın işletmenin herhangi bir alt disiplini ile ilişkili olmaması
Veri Analizi	Veri analizinde bir nitel araştırma destek yazılımı olan MAXQDA kullanılmıştır. Kodlamalar ve görselleştirmeler belirtilen program üzerinde tamamlanmıştır. Makalenin başlığı, anahtar kelimeleri, yayımlandığı dergi ve yayım yılı, ana teması, kapsadığı ülke/coğrafya, yöntemi ve yönteme ilişkin detayları incelenmiştir.

Şekil 2'de sistematik derleme iş akışı görselleştirilmiştir. İslam iş ahlâkı ("*Islamic business ethics*"), İslam çalışma ahlâkı ("*Islamic work ethics*") ve İslam meslek ahlâkı ("*Islamic professional ethics*") kavramları ile başlık ve anahtar kelime aramaları sonucunda WoS ve Scopus'ta indekslenen akademik dergilerde yayımlanmış 130 makale tespit edilmiştir. Yinelenen makalelerin çıkarılması ile geriye 114 makale kalmıştır. 114 makale başlık ve özetleri incelenerek bir ön elemeden geçirilmiş ve uygunluk aşamasına 81 çalışma ile devam edilmiştir. Tam metin incelemelerinin akabinde 13 makale daha elenerek sistematik derleme kapsamında detaylı incelenecek 68 makale belirlenmiştir.

Şekil 2. Sistematiik derleme iş ağış şeması

Veri analizi aşamasında İslam iş etiği alan yazınının genel eğilimini tespit edebilmek amacıyla betimsel içerik analizi tekniği kullanılmıştır. İçerik analizi; anahtar kelimeler, değişkenler, yayın yılı, yayımlanan dergi, yöntem vb. alanlarda kodlamalarla yürütülmüştür. Bu süreçte bir nitel araştırma destek yazılımı olan MAXQDA'den faydalanılmıştır. Kodlamalar ve görselleştirmeler belirtilen program üzerinde tamamlanmıştır.

3. BULGULAR

Çalışmanın bu aşamasında önce tanımlama, tarama, uygunluk ve dâhil etme aşamalarını geçen 68 makale okuyucuya sunulmuştur. Her bir makalenin kaynakça ve atıf sayıları Tablo 2'de görülebilir. Makaleler atıf sayılarına göre büyükten küçüğe sıralanmışlardır. Sonraki bölümde ise araştırma soruları tek tek cevaplanmaya çalışılacaktır.

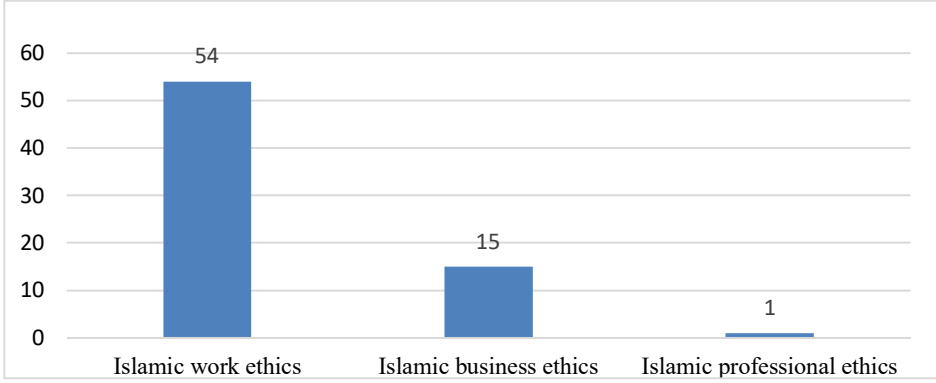
Tablo 2. Derlemeye Dâhil Edilen Çalışmalar, Kaynakça ve Atıf Sayıları

Makale	Kaynakça	Atıf
(Rice, 1999b)	37	590
(Alhyasat, 2012)	44	132
(Sidani and Al Ariss, 2015)	61	63
(Rafiki and Wahab, 2014)	70	58
(Shafiq et al., 2017)	173	42
(Husin, 2012)	26	40
(Hassan, 2016)	28	37
(Nasution and Rafiki, 2020)	75	36
(Zahrah et al., 2016)	26	31
(Soltani et al., 2015)	167	29
(Sadozai et al., 2013)	41	29
(S. Javed et al., 2020)	108	29
(Husin and Kernain, 2020)	116	26
(Salem and Agil, 2012)	7	25
(Koku and Jusoh, 2014)	47	22
(El-Kot and J. Burke, 2014)	31	20
(Chaudhary et al., 2021)	77	20
(Romi et al., 2020)	35	18
(Al-Nashmi and Almamary, 2017)	116	18
(Alwi et al., 2021)	109	17
(El-Bassiouny et al., 2017)	67	17
(Ab. Wahab, 2017)	80	15
(Amilin et al., 2018)	47	14
(Jalal et al., 2019)	67	14
(Aldulaimi, 2020)	68	13
(Attahiru et al., 2016b)	44	13
(Patel et al., 2019)	156	13
(Hassi et al., 2021)	87	12
(Al-Douri et al., 2020)	46	12
(Islam et al., 2022)	81	10
(Amilin, 2016)	63	9
(Aflah et al., 2021)(Aflah et al., 2021)	57	8
(Manan et al., 2013)	40	8
(Ahmad et al., 2021)	67	8
(Mat et al., 2015)	27	8
(Mubarak et al., 2022)	108	7

(Fikriyah et al., 2019)	25	6
(Aydin, 2018)	69	6
(Attahiru et al., 2016a)	30	6
(Al-Arimi et al., 2016)	35	5
(Shaheen et al., 2020)	100	5
(Farid et al., 2017)far	46	5
(Widana et al., 2014)	41	4
(Wijaya et al., 2022)	43	4
(Kiswara Rahmantya et al., 2019)	35	3
(Chughtai et al., 2020)	92	3
(G. O. Widana et al., 2015)	28	3
(Adam et al., 2018)	75	2
(Azmin et al., 2018)	15	2
(Udin et al., 2022)	153	1
(Abbasi et al., 2012)	19	1
(Zia, Naveed, Fasih, Aleem, et al., 2022)	71	1
(Ahmed Haj Ali et al., 2018)	59	1
(Randerson et al., 2017)	109	1
(Ayob et al., 2021)	31	1
(Javed et al., 2019)	53	-
(Nazir et al., 2022)	72	-
(Herminingsih and Kusumastuti, 2017)	13	-
(Syed and Azam, 2019)	88	-
(Abbasi et al., 2011)	14	-
(Abdullah, 2019)	31	-
(Hasan et al., 2022)	11	-
(Javaid et al., 2022)	130	-
(Chupradit et al., 2022)	31	-
(Zaim et al., 2022)	87	-
(Attahiru et al., 2019)	65	-
(Suryani et al., 2021)	54	-
(Zia, Naveed, Fasih, and Meero, 2022)	62	-

3.1. Başlık ve Anahtar Kelimelerde En Çok Yer Alan İfadeler

İncelenen 68 çalışmada toplam 322 anahtar kelime kullanılmıştır. Şekil 3'te makalelerin konu bağlamında kullandıkları anahtar kelimelerin dağılımı gösterilmiştir. Araştırmacılar tarafından en çok tercih edilen ifade İslam çalışma ahlâkı olmuştur. İslam meslek ahlâkı ise en az tercih edilen anahtar kelimedir.

Şekil 3. Anahtar Kelime Seçimine Göre Makale Sayısı Dağılımı

Öte yandan makale başlıkları benzer bir perspektiften incelendiğinde, İslam çalışma ahlâkı yine en çok kullanılan terim olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sonuçlar alan yazının meslek ahlâkı ya da örgütsel ahlâktan ziyade birey düzeyinde çalışma ahlâkıyla ilgilendiğini göstermektedir.

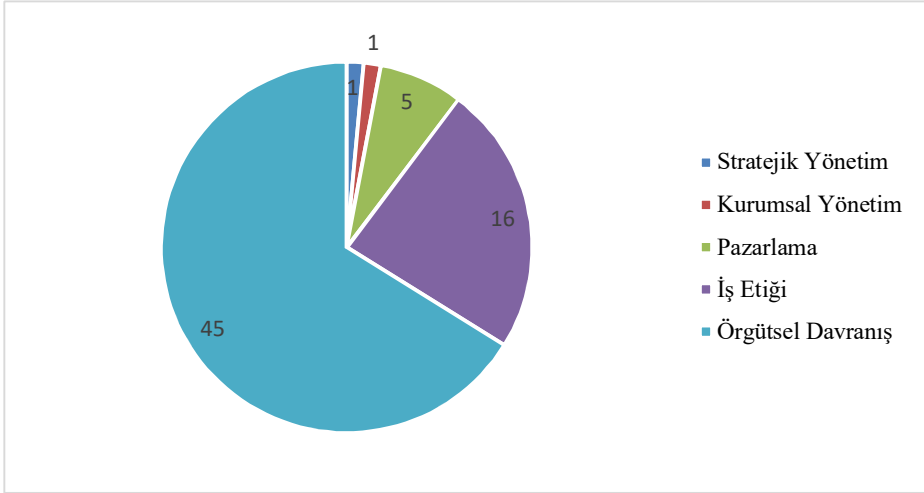
Tablo 3. Başlık İfadesine Göre Makale Dağılımı

Islamic work ethics	43
Islamic business ethics	4
Islamic perspective	2
Islamic Values	1
Islamic ethics	1
Islamic ethical responsibilities	1
Islamic management ethics	1
Islamic leadership	1
Islamic approach	1
Islamic marketing ethics	1
Islamic marketing	1
Islamic professional ethics	1
Islamic banking ethics	1
Islamic macromarketing	1
Islamic advertising	1
Toplam	61

Şekil 4, seçilmiş makalelerin anahtar kelimeleri ile MaxQDA üzerinde oluşturulmuş kelime bulutunu göstermektedir. Kelime bulutu İslam iş ahlâkı

3.3. Makalelerin Tematik Alanlara Göre Dağılımı

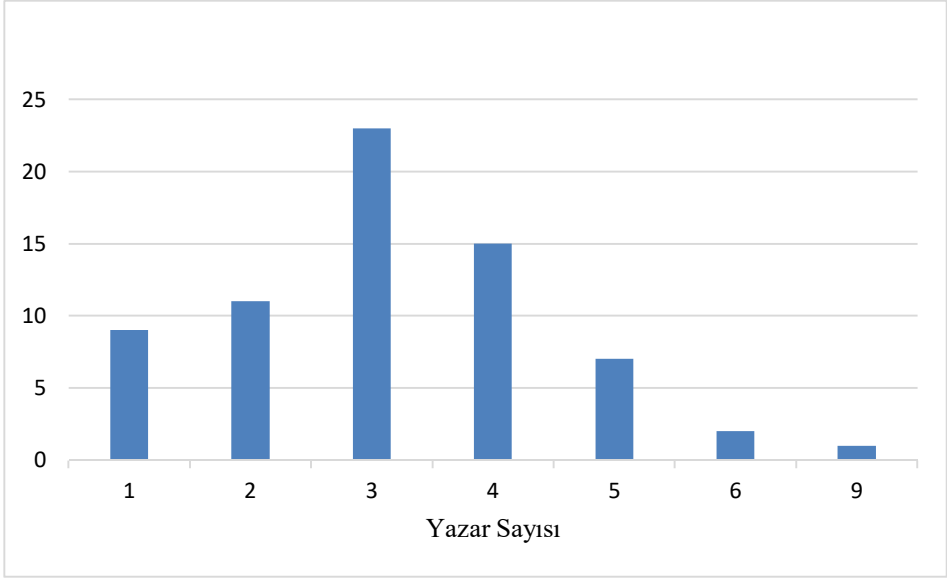
İş ahlâkı işletmenin bir alt disiplini olarak işletmenin her bir alt disiplini ile ilişkilidir. Muhasebe alanından pazarlamaya, üretimden istihdama her aşamaya ilişkin ahlâki prensipler / kurallar tartışılabilir. Araştırmamızın sonuçları göstermektedir ki; İslam iş ahlâkı alan yazınının en çok ilgilendiği disiplin Örgütsel Davranış'tır. İncelenen makalelerin neredeyse %70'i Örgütsel Davranış temalarına ilişkindir. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi İslam iş ahlâkı alanındaki eserler örgütsel düzey ahlâk problemlerinden ziyade bireysel çalışma ahlâkına odaklanmışlardır. Tematik alanların dağılımında ortaya çıkan sonuç bu tezimizi doğrulamaktadır. Öte yandan Kurumsal Yönetim, Stratejik Yönetim gibi alanlara ilişkin çalışmaların sayısı oldukça azdır.

Şekil 6. Tematik Alanlara Göre Makale Sayısı Dağılımı

3.4. Makalelerin Yazar Sayısına Göre Dağılımı

Çalışma kapsamında akademinin en saygın dergilerinde yayımlanmış olan 68 makalenin yazar sayıları da incelenmiştir. Pek çok alanda olduğu gibi akademi de takım çalışmasının önemi gittikçe artmaktadır. Bir yanda bilgi kaynaklarının çokluğu ve çeşitliliği, diğer yanda metodolojik gelişmeler bir makalenin az sayıda araştırmacı ile tamamlanmasını imkânsız hale getirmektedir. Şekil 7'da görüleceği gibi, makalelerin çoğu 3 ya da 4 yazarlı olarak kaleme alınmıştır. 6 ve hatta 9 yazarlı makalelerin 2020 sonrası yayımlanmış olması dikkat çekicidir. Öte yandan, daha az yazarlı makaleler genel olarak nitel ya da kavramsal çalışmalardır.

Şekil 7. Yazar Sayısına Göre Makalelerin Dağılımı

3.5. Makalelerin Dergilere Dağılımı

Araştırma kapsamına alınmış makalelerin hangi dergilerde yayımlandığı Tablo 4’te gösterilmiştir. 68 makale 45 farklı dergide yer almaktadır. Bu sonuç bir yandan İslam iş ahlâkı alanındaki araştırmaların farklı dergilerde yayımlanma fırsatı bulduğunu gösterirken, diğer yandan İslam iş ahlâkı alanını besleyecek bir ya da birkaç derginin eksikliğini göstermektedir. İş ahlâkı alanının en saygın dergisi olarak kabul edilen Journal of Business Ethics’te standartlarımıza uygun sadece 4 yayın tespit edilmiştir. Öte yandan Business Ethics Quarterly, Business Ethics: A European Review gibi dergilerde yayımlanmış makalelere rastlanmamıştır.

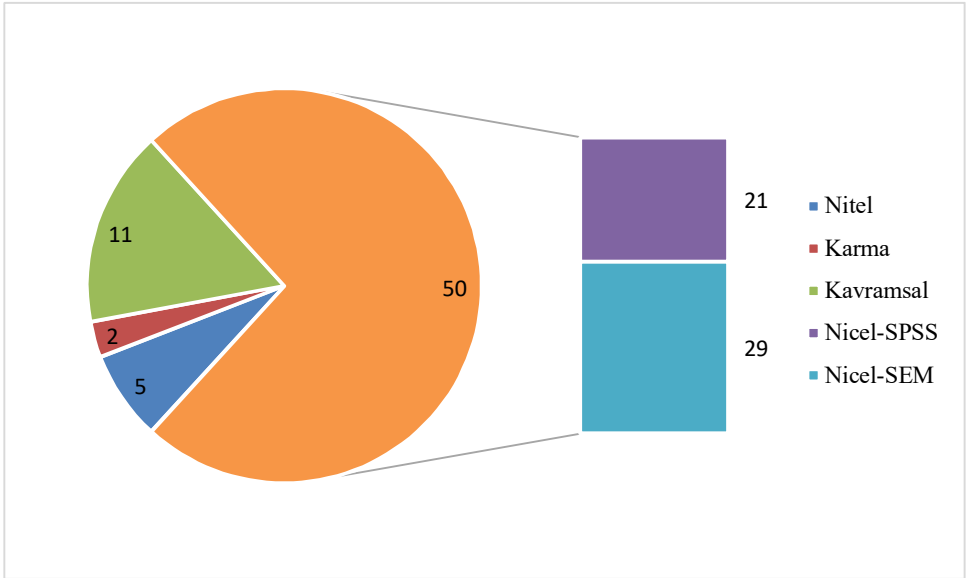
Tablo 4. Dergi İsmine göre Makale Dağılımı

Journal of Islamic Marketing	6
International Journal of Ethics and Systems	4
Journal of Business Ethics	4
International Journal of Innovation, Creativity and Change	3
International Review of Management and Marketing	3
Journal of Asian Finance, Economics and Business	3
Asian Journal of Business Ethics	2
Journal of Islamic Accounting and Business Research	2
Actual Problems of Economics	2

Pertanika Journal of Social Sciences & Humanities	2
Asian Social Science	2
The Journal of Social Sciences Research	2
Global Knowledge, Memory and Communication	1
Academy of Accounting and Financial Studies Journal	1
Pakistan Journal of Commerce and Social Sciences	1
International Journal of Civil Engineering and Technology	1
SAGE Open	1
RAUSP Management Journal	1
Problems and Perspectives in Management	1
International Journal of Applied Management Science	1
International Journal of Higher Education	1
Global Journal Al-Thaqafah	1
International Journal of Finance & Banking Studies	1
Mediterranean Journal of Social Sciences	1
General Management	1
European Management Review	1
Cross Cultural & Strategic Management	1
Humanomics	1
Australian Journal of Basic and Applied Sciences	1
Academy of Strategic Management Journal	1
HTS Teologiese Studies/Theological Studies	1
International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management	1
Journal of Theoretical and Applied Information Technology	1
Asian Academy of Management Journal	1
PSU Research Review	1
International Journal of Entrepreneurship and Small Business	1
European Journal of Social Sciences	1
International Journal of Advanced Science and Technology	1
Library Philosophy and Practice	1
Heliyon	1
Global Knowledge, Memory and Communication	1
International Journal of Economic Perspective	1
Frontier in Psychology	1
Psychologia	1
Management Research Review	1
Toplam	68

3.6. Makalelerin Kullanılan Yönteme Göre Dağılımı

Bilindiği gibi bilimsel çalışmaların sonuçları kadar yöntemleri de önem arz etmektedir. Bir araştırmada basitçe nicel ya da nitel yöntem kullanılabilir. Araştırmamız kapsamında incelediğimiz 68 makalenin yöntemlerine göre dağılımı Şekil 8’de etraflıca gösterilmiştir. Çalışmaların %70’inden fazlasında nicel yöntem kullanılmıştır. Geriye kalan çalışmalar ise nitel, kavramsal ya da karma çalışmalar olarak sınıflandırılabilir. Nicel çalışmaların ise %40’ı SPSS üzerinde yürütülen veri analizlerine dayalı iken, kalan %60’ı farklı yazılımlar ile Yapısal Eşitlik Modellemesi kullanmıştır.

Şekil 8. Kullanılan Yönteme Göre Makale Dağılımı

3.7. Makalelerin İncelenen Değişkenlerine Göre Dağılımı

Bir önceki kısımda ifade ettiğimiz gibi incelenen 68 makalenin 50’sinde nicel yöntem kullanılmıştır. Nicel yöntem kullanılan makaleler farklı bağımlı ve bağımsız değişkenleri incelemektedir. Tablo 5 İslam iş ahlâkı konusunda yapılmış yayınların daha çok hangi değişkenleri incelediğini göstermektedir. Örgütsel bağlılık, çalışan performansı, liderlik, sapkın iş yeri davranışları en çok araştırılan değişkenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Tablo daha detaylı incelendiğinde İslam iş ahlâkı alanının Örgütsel Davranış disiplini ile güçlü ilişkisi bir kez daha görülmektedir.

Tablo 5. Nicel Araştırmalarda Karşılaşılan Bağımlı/Bağımsız Değişkenlerin Dağılımı

Değişkenler	
Örgütsel Bağlılık	14
Çalışan Performansı	9
Liderlik	8
Sapkın İşyeri Davranışı	8
Bilgi Yönetimi	7
İş Memnuniyeti	6
Örgütsel Vatandaşlık Davranışı	6
Örgütsel Performans	6
Dindarlık / Maneviyat	3
Kişilik	3
Girişimci Yönelim/Davranış	3
Çalışan Bağlılığı	3
İçsel Motivasyon	2
Müşteri Sadakati	2
Yaşam Memnuniyeti	2
Yönetim Etkinliği	2
Güçlendirme	2
Inovasyon	2
Pazar Yönelimi	1
Örgütsel Adalet	1
İş Stresi	1
Yaratıcılık	1
Marka güvenirliliği	1
Örgütsel Politika Algısı	1

3.8. Makalelerin Araştırmanın Yürütüldüğü Ülkeye Göre Dağılımı

Tablo 6, İşlam iş ahlâkı alanında incelenen araştırmaların hangi ülkelerde yürütüldüğünü göstermektedir. Pakistan ve Endonezya'nın açık ara diğer ülkeleri geride bırakmış olması dikkat çekicidir. Türkiye'nin de içerisinde bulunduğu pek çok ülke sadece bir araştırma ile İşlam iş ahlâkı alanına katkı sunmuştur.

Tablo 6. Araştırmanın Yürütüldüğü Ülkeye Göre Makale Dağılımı

Pakistan	17
Endonezya	16
Malezya	9
Nijerya	4
Ülke grubu	2
İran	1
Fas	1
Libya	1
Rusya	1
Türkiye	1
Mısır	1
Umman	1
Yemen	1
Suudi Arabistan	1
Ürdün	1
Tunus	1
Toplam	59

4. DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

İş Ahlâkı alan yazını pek çok açıdan kendini geliştirmektedir. Hem içerik çeşitliliği hem kalite hem de sayısal büyüklük anlamında güçlü bir zemin oluşmuştur. Ne yazık ki; İslam iş ahlâkı alanındaki eserler için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Çalışmaların sayısı, kalitesi ve çeşitliliği oldukça sınırlı kalmıştır. İslami öğretinin genelde ahlâk, özelde iş ahlâkı alanlarındaki zenginliği göz önüne alındığında bu sınırlılık dikkat çekicidir.

Bu çalışma İslam iş ahlâkı alanında yayımlanmış araştırmalara ilişkin bir sistematik derleme ve değerlendirme yapmayı amaçlamıştır. Böylece alan yazınının sınırlılığı bilimsel bir düzlemde test edilerek bundan sonraki çalışmalara yön vermek hedeflenmiştir.

Araştırma sorularına bilimsel standartlara uygun ve kapsamlı cevaplar verebilmek için, çalışmanın yöntemi olarak sistematik derleme seçilmiştir. İslam iş ahlâkı (“*Islamic business ethics*”), İslam çalışma ahlâkı (“*Islamic work ethics*”) ve İslam meslek ahlâkı (“*Islamic professional ethics*”) kavramları kullanılarak yapılan ön tarama sonuçlarına göre tespit edilen 130 çalışma sistematik

derlemenin tanımlama, tarama, uygunluk ve dâhil etme aşamalarında elenmiş, kalan 68 çalışmanın araştırma kriterlerini karşıladığı tespit edilmiştir.

İncelenen 68 makalenin sistematik bir tarama ile incelenmesi sonucunda elde edilen bulgular şöyle özetlenebilir:

- İş ahlâkı alanındaki çalışmaların sayısında son on yıllarda gözlenen hızlı yükseliş trendinin İslam iş ahlâkı alt disiplininde kendini göstermemesi dikkat çekicidir. Makaleler çok sayıda dergiye dağılmış durumdadır. İslam iş ahlâkı, Etik alanının en saygın dergilerinde yeterince temsil edilememektedir.
- İslam iş ahlâkı çalışmaları örgütsel ahlâktan (*business ethics*) ziyade birey düzeyinde çalışma ahlâkına (*work ethics*) yoğunlaşmıştır. Tematik alanlar itibarıyla en çok işlenen disiplinin Örgütsel Davranış olması da bu savı desteklemektedir.
- İslam iş ahlâkı alanında nicel çalışmalar çoğunluktadır. Örgütsel bağlılık, çalışan performansı, liderlik, sapkın iş yeri davranışları bu çalışmalarda en çok karşımıza çıkan değişkenlerdir.
- Makalelerin çoğu 3 ya da 4 yazarlı olarak kaleme alınmıştır.
- İslam iş ahlâkı alanında yürütülen araştırmaların menşe ülkeleri arasında Pakistan ve Endonezya öne çıkmaktadır. Türkiye'nin de içinde bulunduğu pek çok ülke sadece bir araştırma ile İslam iş ahlâkı alanına katkı sunmaktadır.

İslam iş ahlâkı alan yazının gelişmesi için sunabileceğimiz bazı çözüm önerileri ise şunlardır:

- Alan yazınının hem sayı olarak artırılması hem de içerik olarak çeşitlendirilmesi gerekmektedir. İngilizce yayın yapan yüksek kalite dergilerden kabul almak anadili İngilizce olmayan pek çok araştırmacı için oldukça zorlu bir süreç olmaktadır. Araştırmacılar Etik alanında en yüksek etki faktörüne sahip dergileri hedeflemelidirler.
- Öte yandan araştırmalar bireysel çalışma ahlâkı eşliğini aşarak, daha bütüncül bir bakış açısı ile organizasyon düzeyinde iş ahlâkı konusuna eğilmelidirler. Bireylerin kuruma bağlılıklarının, vatandaşlık davranışlarının ya da bilgi yönetimi süreçlerinin çalışma ahlâkından nasıl etkilendiği kadar organizasyonun bir bütün olarak, sistematik bir ahlâk anlayışını nasıl oluşturabileceği sorusuna da cevap aranmalıdır. Sadece örgütsel davranış disiplini değil, Pazarlama, Muhasebe, Stratejik Yönetim gibi alanlarda da iş ahlâkı problemleri ile karşılaşmaktadır.

Araştırmacıların üzerinde düşünmesi gereken bir diğer husus da bu çeşitliliktir.

- Vurgulanması gereken bir diğer mesele de nitel ve kavramsal çalışmaların alan yazınındaki azlığıdır. İçerik analizi, odak grup görüşmeleri, yüz yüze mülakat gibi nitel araştırma yöntemleri, ya da İslam iş ahlâkına ilişkin kavramsal tartışmalar alan yazınında yeterince temsil edilmemektedir. Kavramsal çalışmalar İslam iş ahlâkının temellerinin, teorik arka planının oluşturulması için; nitel çalışmalar da nicel araştırmalarla elde edilen verilerin derinleştirilmesi için elzemdir.
- 21. yüzyılda kaliteli akademik yayınlar ancak sağlam bir takım çalışması ile mümkündür. Araştırma kapsamına alınan 68 makalenin yarısından fazlası 3 ya da 4 yazarlı olarak kaleme alınmıştır. Öyleyse akademik çalışmalar bu yönde desteklenmeli, araştırma grupları oluşturulmalıdır. Takım çalışması uluslararası seviyede de gerçekleştirilebilir. Böylece İslam ülkeleri hem alandaki zayıflıklarını azaltmış hem de ortak çalışmalarla yayın kalitesini artırmış olurlar.

Çalışma Web of Science ve Scopus indeksli yayınlarla sınırlandırılmıştır. Daha kapsamlı bir tarama değerlendirmelerimizin doğruluğunu tashih edecektir. Kullanılan arama kelimeleri genişletilerek İslam iş ahlâkını konu edinen başka çalışmalara da ulaşılabilir. Araştırma kapsamına alınan yayınların kaynakçaları, atıf sayıları, birbirleriyle ilişkileri başka bir araştırmanın konusu olabilir.

Etik başlı başına karmaşık bir felsefî meseledir. Bu derece soyut ve tartışmalı bir alanın işletme ile kesişimi de tahmin edileceği üzere oldukça sancılı bir süreç doğurmuştur. Her ne kadar dinler ahlâkı günlük yaşamın içine yedirmeye çalışsa da modern dünyada bu oldukça zor bir hedeftir. İslam iş etiği ise oldukça bakir bir alan olarak karşımızda durmaktadır. Arzumuz bu çalışmanın sonuçlarının alan araştırmacılarına yön ve motivasyon vermesidir.

- A. El-Kot, G., and J. Burke, R. (2014). The Islamic work ethic among employees in Egypt. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, 7(2), 228–235. <https://doi.org/10.1108/IMEFM-09-2013-0103>
- Ab. Wahab, M. (2017). Investigating the nexus between personality traits and Islamic work ethics. *Asian Academy of Management Journal*, 22(1), 183–213. <https://doi.org/10.21315/aamj2017.22.1.8>
- Abbasi, A. S., Mir, G. M., and Hussain, M. (2012). Islamic work ethics: How it affects organizational learning, innovation and performance. *Actual Problems of Economics*, 138(12), 471–480.
- Abbasi, A. S., Rehman, K. U., and Bibi, A. (2011). Islamic work ethics: How it affects business performance. *Actual Problems of Economics*, 126(12), 312–322.
- Abdullah, I. A. (2019). Job satisfaction as an antecedent of task and contextual performance: The moderating role of Islamic work ethics. *International Journal of Innovation, Creativity and Change*, 6(8), 211–231.
- Adam, S. B., Al-Aidaros, A. M. H., and Ishak, S. B. (2018). The moderating effect of Islamic work ethics on the relationship between corporate governance and performance of Islamic financial institutions in Nigeria: A proposed framework. *Journal of Social Sciences Research*, 2018(Special Issue 6), 1041–1048. <https://doi.org/10.32861/jssr.spi6.1041.1048>
- Aflah, K. N., Suharnomo, S., Mas'ud, F., and Mursid, A. (2021). Islamic Work Ethics and Employee Performance: The Role of Islamic Motivation, Affective Commitment, and Job Satisfaction. *Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 8(1), 997–1007. <https://doi.org/10.13106/jafeb.2021.vol8.no1.997>
- Ahmad, U. S., Nawab, S., and Shafi, K. (2021). The Role of Islamic Work Ethics in Spiritual Leadership and Inclusion Practices Relationship During COVID-19. *Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 8(3), 0943–0952. <https://doi.org/10.13106/jafeb.2021.vol8.no3.0943>
- Ahmed Haj Ali, A. R., Bin Noordin, K., and Achour, M. (2018). The Islamic approach of obligations in mutual relations between employee and employer. *International Journal of Ethics and Systems*, 34(3), 338–351. <https://doi.org/10.1108/IJOES-12-2017-0227>

- Al-Arimi, A. A. A. A., Masrom, M., and Mahmood, N. H. N. (2016). The moderating effect of Islamic work ethics on the relationship between knowledge management capabilities and organizational performance at the private higher education institutions in Oman. *Journal of Theoretical and Applied Information Technology*, 94(2), 396–407.
- Al-Douri, J. A., Aldabbagh, I., Mohammad, M. M., and Qawasmeh, R. A. A. (2020). The impact of islamic work ethics on job performance with mediating role of intrinsic motivation. *Academy of Strategic Management Journal*, 19(2), 1–11.
- Al-Nashmi, M. M., and Almamary, A. A. (2017). The relationship between Islamic marketing ethics and brand credibility: A case of pharmaceutical industry in Yemen. *Journal of Islamic Marketing*, 8(2), 261–288. <https://doi.org/10.1108/JIMA-03-2015-0024>
- Aldulaimi, S. H. (2020). Islamic work ethics: Multidimensional constructs and scale validation. *International Journal of Applied Management Science*, 12(3), 186–206. <https://doi.org/10.1504/IJAMS.2020.108073>
- Alhyasat, K. M. K. (2012). The role of Islamic work ethics in developing organizational citizenship behavior at the Jordanian Press Foundations. *Journal of Islamic Marketing*, 3(2), 139–154. <https://doi.org/10.1108/17590831211232555>
- Ali, A. J. (2021). *İslamda İş Ahlakı*. Albaraka Yayınları.
- Alwi, Z., Parmitasari, R. D. A., and Syariati, A. (2021). An assessment on Islamic banking ethics through some salient points in the prophetic tradition. *Heliyon*, 7(5), e07103. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2021.e07103>
- Amilin, A. (2016). Could islamic work ethics reduce the work stress of accountants and minimize their intention to quit? *International Journal of Economic Perspectives*, 10(2), 134–145.
- Amilin, A., Ismail, T., Astuti, S., Reskino, and Mulazid, A. S. (2018). Islamic work ethics and organizational justice implementation in reaching accountants' job satisfaction. *Academy of Accounting and Financial Studies Journal*, 22(1).
- Arslan, M. (2012). *İş ve Meslek Ahlakı: Dünya ve Türkiye Örnekleri* (3. Baskı). Siyasal Kitabevi.
- Attahiru, M. S., Al-Aidaros, A. H. M. H., and Yusof, S. M. (2016a). Relationship between culture and work ethics: The islamic perspective. *International Review of Management and Marketing*, 6(7Special Issue), 281–285.

- Attahiru, M. S., Al-Aidaros, A. H. M. H., and Yusof, S. M. (2019). The moderating role of Hisbah principles on the relationship between Islamic culture and Islamic business ethics. *International Journal of Innovation, Creativity and Change*, 5(2), 1478–1499.
- Attahiru, M. S., Al-Aidaros, A. H., and Yusof, S. B. M. (2016b). Moderating role of Hisbah institution on the relationship of religiosity and Islamic culture to Islamic work ethics in Nigeria. *International Review of Management and Marketing*, 6(8Special Issue), 125–132.
- Aydin, N. (2018). Moral economic axioms, preference formation and welfare in Islamic economics and business. *Asian Journal of Business Ethics*, 7(1), 21–36. <https://doi.org/10.1007/s13520-017-0077-7>
- Ayob, M. A. S., Sairi, F. M., Soh, N. S. M., Aziz, A. A., and Zaini, M. N. M. (2021). A Review On Literature of Islamic Work Ethics in Malaysia Between 2010-2020. *Library Philosophy and Practice*, 2021, 1–10.
- Azmin, A. A., Bakar, A. A., and Ghani, A. H. A. (2018). The moderating effects of islamic business ethics on organizational support of residential project performance in Malaysia. *Journal of Social Sciences Research*, 2018(Special Issue 6), 277–283. <https://doi.org/10.32861/jssr.spi6.277.283>
- Beekun, R. I. (1996). *Islamic business ethics*. Herdon.
- Bektaş, Ç. (2016). *İş Ahlakı ve Sosyal Sorumluluk*. Beta Yayıncılık.
- Blanchard, K. (2002). Managing by Values. *Executive Excellence*, 64, 22–23.
- Çağrıncı, M. (1989). Ahlâk. In *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV İslâm Araştırmaları Merkezi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ahlak#1>
- Chaudhary, A., Islam, T., Ali, H. F., and Jamil, S. (2021). Can paternalistic leaders enhance knowledge sharing? The roles of organizational commitment and Islamic work ethics. *Global Knowledge, Memory and Communication*, November. <https://doi.org/10.1108/GKMC-06-2021-0109>
- Chughtai, M. S., Maenuddin, Shafique, A., Hafeez, M., Hussain, A., and Wahid, N. (2020). A moderated mediation model of dark triad and organizational citizenship behavior: Roles of workplace incivility and islamic work ethics. *International Journal of Advanced Science and Technology*, 29(8 Special Issue), 264–278.
- Chupradit, S., Jasiyah, R., Alazzawi, F. J. I., Zaroni, A. N., Norvadewi, N., Mahmudiono, T., Sabit, S. H., Suksatan, W., and Bykanova, O. (2022). The impact of Islamic work ethics on organisational culture among Muslim staff. *HTS Teologiese Studies / Theological Studies*, 78(4), 1–7. <https://doi.org/10.4102/hts.v78i4.7332>

- Ciulla, J. B. (2011). Is Business Ethics Getting Better? A Historical Perspective. *Business Ethics Quarterly*, 21(2), 335–343. <https://doi.org/10.5840/beq201121219>
- Çınar, N. (2021). İyi Bir Sistemik Derleme Nasıl Yazılmalı? *Online Türk Sağlık Bilimleri Dergisi*. <https://doi.org/10.26453/otjhs.888569>
- Dsouli, O., Khan, N., and Nada K. Kakabadse. (2012). Spiritual Capital: The Co-evolution of an Ethical Framework Based on Abrahamic Religious Values in the Islamic Tradition. *Journal of Management Development*, 31(10), 1058–1076. <https://doi.org/http://dx.doi.org/10.1108/MRR-09-2015-0216>
- El-Bassiouny, N. M., Wilson, J. A. J., and Esmat, S. (2017). An Islamic macromarketing perspective on sustainability. *Journal of Islamic Marketing*, 8(2), 187–203. <https://doi.org/10.1108/JIMA-09-2015-0069>
- Farid, T., Iqbal, S., Jianhong, M., Mushtaq, T., and Mehmood, Q. (2017). Effect of islamic work ethics on employees work engagement and organizational citizenship behavior. *Psychologia*, 60(3), 111–120. <https://doi.org/10.2117/psysoc.2018-001>
- Fikriyah, K., Ajib Ridlwan, A., and Suryaningsih, S. A. (2019). Islamic work ethics in zakat institution in Indonesia: How does it affect customer loyalty? *International Journal of Civil Engineering and Technology*, 10(2), 375–381.
- Green, R. M. (1999). Business ethics and religion. In R. Frederick (Ed.), *A Companion to Business Ethics* (pp. 290–302). Blackwell Publishers.
- Hasan, R. R., Samdin, Nusantara, A. W., and Hatani, L. (2022). Moderating Role of Islamic Work Ethics on The Effect of Innovation and Entrepreneurship Orientation on Entrepreneurial Behavior and Business Performance. *Quality - Access to Success*, 23(188), 270–276. <https://doi.org/10.47750/QAS/23.188.36>
- Hassan, A. (2016). Islamic ethical responsibilities for business and sustainable development. *Humanomics*, 32(1), 80–94. <https://doi.org/10.1108/H-07-2015-0047>
- Hassi, A., Balambo, M. A., and Aboramadan, M. (2021). Impacts of spirituality, intrinsic religiosity and Islamic work ethics on employee performance in Morocco: the mediating role of intrinsic motivation. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, 12(3), 439–456. <https://doi.org/10.1108/JIABR-05-2020-0131>

- Herminingsih, A., and Kusumastuti, M. (2017). Islamic work ethics and leadership style to improve organisational commitment of teachers. *Pertanika Journal of Social Sciences and Humanities*, 25(August), 231–236.
- Husin, W. N. W. (2012). Work ethics from the Islamic perspective in Malaysia. *European Journal of Social Sciences*, 29(1), 51–60.
- Husin, W. N. W., and Kernain, N. F. Z. (2020). The Influence of Individual Behaviour and Organizational Commitment Towards the Enhancement of Islamic Work Ethics at Royal Malaysian Air Force. *Journal of Business Ethics*, 166(3), 523–533. <https://doi.org/10.1007/s10551-019-04118-7>
- Islam, T., Chaudhary, A., and Aziz, M. F. (2022). I regret to hide knowledge: a coping strategy model. *Global Knowledge, Memory and Communication*, 71(4–5), 230–252. <https://doi.org/10.1108/GKMC-12-2020-0198>
- Jalal, R. N. U. D., Zeb, N., and Fayyaz, U. E. R. (2019). The effect of personality traits on employee job satisfaction with moderating role of islamic work ethics. *Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 6(2), 161–171. <https://doi.org/10.13106/jafeb.2019.vol6.no2.161>
- Jamal Uddin, S. (2003). Understanding the Framework of Business in Islam in an Era of Globalization: A Review. *Business Ethics: A European Review*, 12(1), 23–32. <https://doi.org/10.1111/1467-8608.00302>
- Javaid, M., Jaaron, A. A. M., and Abdullah, N. H. B. (2022). Relationship between Big Five personality traits and knowledge sharing behaviour: moderating role of Islamic work ethics. *Cross Cultural and Strategic Management*, 29(4), 798–823. <https://doi.org/10.1108/CCSM-01-2021-0015>
- Javed, B., Fatima, T., Yasin, R. M., Jahanzeb, S., and Rawwas, M. Y. A. (2019). Impact of abusive supervision on deviant work behavior: The role of Islamic work ethic. *Business Ethics*, 28(2), 221–233. <https://doi.org/10.1111/beer.12212>
- Javed, S., Malik, A., and Alharbi, M. M. H. (2020). The relevance of leadership styles and Islamic work ethics in managerial effectiveness. *PSU Research Review*, 4(3), 189–207. <https://doi.org/10.1108/PRR-03-2019-0007>
- Joyner, B. E., and Payne, D. (2002). Evolution and Implementation: A Study of Values, Business Ethics and Corporate Social Responsibility. *Journal of Business Ethics*, 41, 297–311.
- Karaçam, Z. (2013). Sistematik Derleme Metodolojisi: Sistematik Derleme Hazırlamak İçin Bir Rehber. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, 6(1), 26–33.

- Kiswara Rahmantya, Y. E., Salim, U., Djumahir, and Djazuli, A. (2019). Hospital's competitive advantage through service quality, information systems and Islamic work ethics. *Problems and Perspectives in Management*, 17(2), 193–204. [https://doi.org/10.21511/ppm.17\(2\).2019.14](https://doi.org/10.21511/ppm.17(2).2019.14)
- Koku, P. S., and Jusoh, O. (2014). Where do we go from here? Towards a theory in Islamic marketing. *Journal of Islamic Marketing*, 5(3), 366–378. <https://doi.org/10.1108/JIMA-03-2013-0022>
- Kuşakci, S., and Busatlic, S. (2017). Management Ethics as an Ancient and Mediaeval Paradigm: Inspirations From Mirrors for Prince. *Pamukkale University Journal of Social Sciences Institute*, 26, 333–350. <https://doi.org/10.5505/pausbed.2017.70037>
- Manan, S. K., Kamaluddin, N., and Puteh Salin, A. S. A. (2013). Islamic work ethics and organizational commitment: Evidence from employees of banking institutions in Malaysia. *Pertanika Journal of Social Science and Humanities*, 21(4), 1471–1489.
- Mat, Z., Basir, S. A., and Zanariah, J. (2015). A study on practice of islamic professional ethics in shaping an ethical work culture within malaysian civil service sector. *Asian Social Science*, 11(17), 28–34. <https://doi.org/10.5539/ass.v11n17p28>
- McMahon, T. F. (1999). A brief history of American business ethics. In R. Frederick (Ed.), *A Companion to Business Ethics* (pp. 342–352). Blackwell Publishers.
- Michalos, A. C. (2008). Observations on Business Ethics: Middle East Meets West. *Journal of Business Ethics*, 79(1), 9–19.
- Mubarak, N., Khan, J., Safdar, S., Muhammad, S., and Riaz, A. (2022). Ethical leadership in project-based organizations of Pakistan: the role of psychological empowerment and Islamic work ethics. *Management Research Review*, 45(3), 281–299. <https://doi.org/10.1108/MRR-08-2020-0536>
- Nasution, F. N., and Rafiki, A. (2020). Islamic work ethics, organizational commitment and job satisfaction of Islamic banks in Indonesia. *RAUSP Management Journal*, 55(2), 195–205. <https://doi.org/10.1108/RAUSP-01-2019-0011>
- Nazir, H., Shoukat, M. H., Elgammal, I., and Hussain, S. (2022). Impact of servant leadership on employee life satisfaction through Islamic work ethics in the Islamic banking industry. *Asian Journal of Business Ethics*, 11(1), 137–157. <https://doi.org/10.1007/s13520-022-00144-3>

- Orman, S. (2009). İktisa ve Ahlak İlişkilerine Genel Bakış. In S. Orman and Z. Parlak (Eds.), *İşletmelerde İş Etiği*. İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Özgener, Ş. (2020). *İş Ahlakının Temelleri: Yönelimsel Bir Yaklaşım* (5. Baskı). Nobel Yayıncılık.
- Patel, T., Salih, A., and Hamlin, R. G. (2019). Perceived Managerial and Leadership Effectiveness in UAE and Egypt: A Comparison through the Combined Lenses of Islamic Work Ethics and Islamic Leadership. *European Management Review*, 16(3), 647–666. <https://doi.org/10.1111/emre.12184>
- Rafiki, A., and Wahab, K. A. (2014). Islamic values and principles in the organization: A review of literature. *Asian Social Science*, 10(9), 1–7. <https://doi.org/10.5539/ass.v10n9p1>
- Randerson, K., Omri, W., and Becuwe, A. (2017). Unravelling the link between creativity and individual entrepreneurial behaviour: the moderating role of Islamic Work Ethics. *International Journal of Entrepreneurship and Small Business*, 30(4), 567. <https://doi.org/10.1504/ijesb.2017.10003387>
- Rice, G. (1999a). Islamic Ethics and the Implications for Business. *Journal of Business Ethics*, 18(4), 345–358.
- Rice, G. (1999b). Islamic Ethics and the Implications for Business Gillian. *Journal of Business Ethics*, 18, 345–358.
- Romi, M. V., Ahman, E., Disman, Suryadi, E., and Riswanto, A. (2020). Islamic work ethics-based organizational citizenship behavior to improve the job satisfaction and organizational commitment of higher education lecturers in Indonesia. *International Journal of Higher Education*, 9(2), 78–84. <https://doi.org/10.5430/ijhe.v9n2p78>
- Sadozai, A. M., Khan Marri, M. Y., Fakhar Zaman, H. M., and Nas, Z. (2013). Moderating role of Islamic work ethics between the relationship of organizational commitment and turnover intentions: A study of public sector of Pakistan. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 4(2), 767–775. <https://doi.org/10.5901/mjss.2013.v4n2p767>
- Salem, Z. O., and Agil, S. O. S. (2012). The effects of Islamic management ethics on organizational commitment of employees in Libyan public banks. *Australian Journal of Basic and Applied Sciences*, 6(7), 260–270.
- Shafiq, A., Haque, A., Abdullah, K., and Jan, M. T. (2017). Beliefs about Islamic advertising: an exploratory study in Malaysia. *Journal of Islamic Marketing*, 8(3), 409–429. <https://doi.org/10.1108/JIMA-02-2015-0018>

- Shaheen, S., Zulfiqar, S., Saleem, S., and Shehazadi, G. (2020). Does Organizational Cronyism Lead to Lower Employee Performance? Examining the Mediating Role of Employee Engagement and Moderating Role of Islamic Work Ethics. *Frontiers in Psychology, 11*(October), 1–14. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.579560>
- Sidani, Y., and Al Ariss, A. (2015). New Conceptual Foundations for Islamic Business Ethics: The Contributions of Abu-Hamid Al-Ghazali. *Journal of Business Ethics, 129*(4), 847–857. <https://doi.org/10.1007/s10551-014-2136-5>
- Soltani, E., Syed, J., Liao, Y. Y., and Iqbal, A. (2015). Managerial Mindsets Toward Corporate Social Responsibility: The Case of Auto Industry in Iran. *Journal of Business Ethics, 129*(4), 795–810. <https://doi.org/10.1007/s10551-014-2137-4>
- Suryani, S., Sudrajat, B., Hendryadi, H., Oktrivina, A., Hafifuddin, H., and Ali Buto, Z. (2021). Can Islamic work ethics encourage knowledge-sharing behaviors? The role of job embeddedness and organizational identification. *Journal of Islamic Accounting and Business Research, 12*(8), 1181–1199. <https://doi.org/10.1108/JIABR-03-2021-0103>
- Syed, N. A., and Azam, A. (2019). Islamic work ethics and workplace deviance: Moderating role of employees' perceived abusive supervision and mediating role of employees' hostility. *Pakistan Journal of Commerce and Social Science, 13*(4), 952–975.
- Takala, T. (1998). Postmodern Business Ethics - Is It Possible , Is It Relevant ? *Electronic Journal of Business Ethics and Organization Studies, 3*(1).
- Topçu, N. (2022). *Ahlâk* (20. Baskı). Dergah Yayınları.
- Udin, U., Dananjoyo, R., Shaikh, M., and Vio Linarta, D. (2022). Islamic Work Ethics, Affective Commitment, and Employee's Performance in Family Business: Testing Their Relationships. *SAGE Open, 12*(1). <https://doi.org/10.1177/21582440221085263>
- Upadhyay, Y., and Singh, S. K. (2009). In Favour of Ethics in Business: The Linkage between Ethical Behaviour and Performance. *Journal of Human Values, 15*(2), 107–118. <https://doi.org/10.1177/097168581001600102>
- Velasquez, M. (2011). *Business Ethics: Concepts and Cases* (7th Editio). Pearson Prentice Hall.
- Widana, G. N. O., Wiryono, S. K., Purwanegara, M. S., and Toha, M. (2014). Measuring Islamic business ethics within Indonesia Islamic banks. *Global Journal Al-Thaqafah, 4*(2), 5–15. <https://doi.org/10.7187/gjat622014.04.02>

- Widana, G. O., Wiryono, S., Purwanegara, M. S., and Toha, M. (2015). The Role of Business Ethics in the Relationship between Market Orientation and Business performance. *International Journal of Finance & Banking Studies, July*.
- Wijaya, T., Nasuka, M., and Hidayat, A. (2022). Salesperson ethics behavior as antecedent of Islamic banking customer loyalty. *Journal of Islamic Marketing, 13(7)*, 1535–1550. <https://doi.org/10.1108/JIMA-04-2020-0100>
- Zahrah, N., Hamid, S. N. A., Rani, S. H. A., and Kamil, B. A. M. (2016). Enhancing job performance through islamic religiosity and islamic work ethics. *International Review of Management and Marketing, 6(7Special Issue)*, 195–198.
- Zaim, H., Erzurum, E., Zaim, S., Uluyol, B., and Seçgin, G. (2022). The influence of Islamic leadership on work performance in service industry: an empirical analysis. *International Journal of Ethics and Systems*. <https://doi.org/10.1108/IJOES-12-2021-0242>
- Zia, M. Q., Naveed, M., Fasih, S. T., Aleem, M. U., and Ramish, M. S. (2022). The interactive effect of Islamic work ethics and leader-member exchange on workplace deviance behaviour and adaptive performance. *International Journal of Ethics and Systems, 38(3)*, 530–548. <https://doi.org/10.1108/IJOES-06-2021-0123>
- Zia, M. Q., Naveed, M., Fasih, T., and Meero, A. R. (2022). Fostering individual behavior through quality of life variables: the role of Islamic work ethics. *International Journal of Ethics and Systems*. <https://doi.org/10.1108/IJOES-04-2022-0086>